

Ім'я користувача:
Полтавський інститут економіки і права Полтавськи...

ID перевірки:
1016360813

Дата перевірки:
14.06.2024 18:53:25 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
14.06.2024 19:01:15 EEST

ID користувача:
100011301

Назва документа: маг Шевченко

Кількість сторінок: 51 Кількість слів: 11181 Кількість символів: 86675 Розмір файлу: 86.99 KB ID файлу: 1016165622

17.4% Схожість

Найбільша схожість: 8.97% з Інтернет-джерелом (<http://eKhSUIR.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/12672/Kuk%20L>).

16.8% Джерела з Інтернету

422

Сторінка 53

5.04% Джерела з Бібліотеки

98

Сторінка 57

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

4

ВСТУП

Насильство над дітьми довгий час було закритим для обговорення та висвітлення, тому йому не приділяли належної уваги вчені, освітяни та влада. Як наслідок, низька поінформованість про проблему насильства серед спеціалістів, які займаються питаннями захисту прав дитини; відсутність статистичного обліку фактів жорстокого поводження з дітьми в сім'ї; недостатнє висвітлення труднощів і технологій роботи з дітьми, які постраждали від насильства, у методичних рекомендаціях практичних працівників; відсутній пошук корекційно-реставраційних робіт і шляхів вирішення цієї проблеми. В останнє десятиліття насильство над дітьми в сім'ї було визнано вченими серйозною і масштабною проблемою, яка породжує багато інших соціально-психологічних, індивідуальних і соціальних проблем. Було усвідомлення необхідності роботи з кривдником щодо попередження жорстокого поводження з дітьми та реабілітації потерпілого (дитини).

Тема насильства в сім'ї вже багато років знаходиться в центрі міжнародної дискусії. У країнах Західної Європи та Північної Америки ця проблема привертає увагу вже більше двох десятиліть, тому вивчена краще,

ніж в Україні. Аналіз наукової літератури показує, що в останні роки проблема насильства в сім'ї в нашій країні почала детально вивчатися. Зокрема, досліджує соціально-психологічні аспекти проблеми насильства, відмінності насильства в сім'ї, вплив насильства на особистісний розвиток людини. Проведено соціологічний аналіз феномену «домашнє насильство»; проаналізовано конкретні фактори впливу сім'ї на девіантну поведінку неповнолітніх; готуються методичні рекомендації щодо профілактики насильства в сім'ї та допомоги постраждалим від насильства в сім'ї.

Проблему насильства в сім'ї розглядають у працях вітчизняних та зарубіжних вчених різних напрямків: психологів (І. Бех, О. Захаров, О. Орлов, О. Кочемирівська, І. Фурманов та ін.), педагогів (Л. .Нечипоренко, Н.Опухова та ін.), соціологи (А.Беседін, О.Бойко, В.Закірова та ін.).

Актуальність проблеми, її суспільна та практична значущість, недостатня теоретична розробленість, а також необхідність вирішення протиріч зумовили вибір теми магістерської роботи: *«Технології соціальної профілактики насильства над дітьми»*

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати зміст соціальної профілактики насильства над дітьми та розробити технологію соціальної профілактики насильства над дітьми.

Завдання дослідження: - описати сутність і форми прояву насильства в середніх закладах освіти;

1. Охарактеризувати чинники і наслідки насильства над дітьми для суспільства.
2. Визначити зміст соціальної профілактики насильства над дітьми.
3. Проаналізувати ефективність профілактичної роботи в закладах освіти.
4. Розробити технологію соціальної профілактики насильства над дітьми.

Об'єкт дослідження: соціальна профілактика насильства над дитиною.

Предмет дослідження: технологія соціальної профілактики насильства над дитиною.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація; емпіричні: анкетування, навчальний експеримент.

Теоретичне значення дослідження: на основі отриманих даних розроблено теорії, які збагачують науково-теоретичні уявлення про поняття, причини та наслідки насильства над дитиною, а також про соціально-виховні принципи профілактики насильства над дітьми.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблено технологію соціальної профілактики насильства над дітьми, яка може використовуватися в закладах освіти, центрах соціальних служб, в центрах соціальної допомоги та інш.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретико-методологічною обґрунтованістю його вихідних положень; використання комплексу методів дослідження, відповідних його науковому апарату; поєднання кількісного та якісного аналізу теоретичних та експериментальних матеріалів досліджень, статистичний метод обробки експериментальних даних; покрокова логіка дослідження; особиста участь в експериментальній роботі;

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорювалися на науково-практичних конференціях, симпозіумах, семінарах, круглих столах, наприклад «Організація соціально-виховної та корекційної діяльності в умовах інклюзивного навчання» (Полтава, 2023), «Проблеми соціальних досліджень у галузі соціального виховання» (Харків, 2024).

Структура кваліфікаційної роботи: робота включає вступ, два розділи, пояснення до розділів, загальні висновки, 1 додаток, список використаних джерел (48 позицій). Загальний обсяг магістерської роботи становить 57сторінок, з них 50 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛІ. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

1.1. Сутність поняття «насильство» та його види

Насильство – складне явище. Характеризується складністю наявності різних видів насильства в залежності від характеру травми. Деякі дослідники визначають насильство як психічне або фізичне насильство або загроза фізичного зриву для наслідування в середині сім'ї, інші - як фізичні, так і сексуальні зображення на тлі високого психологічного тиску [43, с. 32].

Експерти центру АННА (антинасильницька організація) дають таке пояснення насильства як повторне збільшення частоти циклів фізичного, сексуального, вербального, емоційного та економічного образи з метою контролю, залякування, збудження емоцій страху [43, с. 34].

Насильство – це модель поведінки однієї людини, яка спрямована на збереження влади та контролю над іншою особою. Насильство розвивається циклічно: один із основних симптомів насильства полягає в тому, що воно представляє події (шаблони), які повторюються з часом, які є різними видами насильства (фізичного, сексуального, психологічного та економічні) [32, с. 20].

Основні теорії насильства можна розділити на три групи:

1. Соціально-психологічний підхід акцентує увагу на соціальних факторах дослідження та ролі, сформовані досвідом і засвоєні під впливом сім'ї освіти.

2. Соціокультурний підхід: акцентує увагу на впливі соціокультурних і організацій, а також сімейні відносини щодо управління атмосферою насильства. Основна увага в рамках соціокультурного підходу зосереджена на соціальні норми патріархату як причина агресії проти жінки [35, с. 98].

3. Міжособистісні теорії: розглядаються як фактор насильства психологічні риси (агресія, почуття провини, низька самооцінка). До цієї категорії також відносяться теорії, які підкреслюють роль алкоголю і наркотики як провокуючий фактор насильства у стосунках. Багато авторів мають на увазі, досліджуючи причини подружнього насильства це в історичному контексті, тобто як пережитки минулого, коли хтось мав право на покарання та дисципліну закріплено не лише традицією, а й законом дружина [39, с. 89].

Сім'я відіграє ключову роль у розвитку людини, задовольняючи різноманітні соціальні потреби особистості, включаючи бажання моральної підтримки, безпеки, захисту від насильства, емоційного комфорту, прийняття та визнання значущих людей. Насильство є соціальним фактором ризику, що призводить до поглиблення соціально-психологічної та моральної роз'єднаності, взаємної недовіри та ворожості до інших членів сім'ї, жорстокості у стосунках з іншими. На жаль, достовірної статистичної інформації щодо реальних проявів домашнього насильства немає, оскільки домашнє насильство є його найбільш прихованою формою.

Майже щодня на телебаченні та в газетах з'являються шокуючі новини про нові побиття, про те, що батьки покидають чи просто виганяють власних дітей на вулицю. А скільки випадків насильства не зафіксовано. На нашу думку, проблема насильства над дітьми не втрачає своєї актуальності й сьогодні: її аналіз є ефективним окрім того, що наводимо лише офіційну статистику звернень, ми спостерігаємо глибоке соціальне коріння цієї проблеми.

Суспільство завжди звертає особливу увагу на проблеми, пов'язані з такою поведінкою людини, яка не відповідає загальноприйнятим нормам. Проблема насильства залишається актуальною для України, незважаючи на те, що будь-яке насильство над дітьми, включно з тілесними покараннями, заборонено законом. Насильство є не лише юридичною проблемою, а й значною мірою психологічною та соціокультурною проблемою. Різноманітні аспекти насильницької поведінки людей є предметом філософії, психології, соціології, кримінології, педагогіки та медицини.

У звичайному розумінні насильство розуміється як протиправне застосування сили, тобто примусовий вплив на іншу особу проти її волі.

Кримінальне законодавство України (КК України), зокрема у спеціальних нормах про відповідальність за насильницькі злочини, оперує категорією «насильство» [29]. На практиці юристи по-своєму трактують термін «насильство», виходячи з власного досвіду. Відсутність кодифікованого поняття «насильство» впливає на уточнення змісту цієї категорії та її застосування в юридичній практиці. Термін «насильство» має юридичну та фактичну ознаки: протиправність насильства; навмисний характер дій; фізичний і (або) психічний вплив; предметом афекту є фізична і психічна основа особистості; об'єктом впливу є свідомість і воля потерпілого; роль насилля — придушення (знищення) або примус; соціальні несприятливі наслідки насильницького впливу у вигляді значної шкоди або ризику її

заподіяння [6].

Велика енциклопедія визначає насильство як умисний фізичний або психічний вплив однієї людини на іншу проти її волі, що спричиняє фізичні, моральні чи пошкодження майна або містить погрозу завдати такої шкоди зі злочинною метою. Такий вплив на особу здійснюється злочинцем, який вчиняє певні умисні дії чи бездіяльність.

З філософської точки зору насильство – це будь-яка форма приниження людини, яка обмежує її фізичні та психічні можливості, заважає використати всі можливості для розвитку особистості. Вчені наголошують на домінуванні однієї людини над волею іншої. Для визначення поняття «насильство» використовуються такі підходи: а) у вузькому розумінні (пряме застосування сили або погроза її застосування); б) широкий зміст (застосування будь-якою соціальною групою (класом) примусу до іншої соціальної групи (класу) з метою збереження або здобуття політичного чи економічного панування, прав чи привілеїв) [11].

У філософському розумінні насильство є формою необмеженого свавільного контролю. Воно пов'язане з проявом свавілля, спрямованого на людину, як прояв природної агресії. Але посилення на природну агресію в жодним чином не звільняє особу від відповідальності за прояв насильства та його наслідки.

У філософському сенсі визначення поняття насильства існують абсолютистський і реалістичний підходи. Згідно з тоталітарним підходом, насильство пояснювало негативну оцінку штаму. Воно використовується в дуже широкому сенсі, включаючи всі форми фізичного, психологічного, економічного гноблення та відповідні психічні якості, такі як брехня, ненависть, лицемірство. Насправді пряме насильство (в усіх його проявах) – це зло взагалі. Цей підхід має принаймні дві проблеми: по-перше, він усуває проблему виправдання насильства, можливість його конструктивного використання; сам термін ніби передбачає проблему, з самого початку містить

відповідь на обговорюване питання. По-друге, заперечення насильства виглядає як програма з моральним контекстом, тобто опиняється в непримиренному конфлікті з реальністю.

Реалістичний підхід зосереджується на нейтральних цінностях і об'єктивних визначеннях насильства та пов'язує його з фізичною та економічною шкодою, яку люди завдають одне одному. Насильство - це те, що є очевидним насильством - вбивство, пограбування тощо. Таке трактування ставить питання про виправданість насильства, можливість його застосування в певних ситуаціях, але немає критерію його вирішення. Насильство виправдане у відносно невеликих дозах – у випадках, коли воно запобігає ще більшому насильству, яке, до того ж, неможливо запобігти іншими засобами. По-перше, слід зазначити, що не існує одиниці вимірювання насильства.

Проблема ставлення до насильства втрачає моральну напругу. Труднощі, пов'язані з визначенням насильства, є дійсними існують, якщо вони діють у просторі волі і розглядаються як один із видів владно-вольових відносин між людьми.

Насильство є одним із способів забезпечення панування, влади людини над людиною; причини, через які один буде домінувати над іншим, замінювати його, приймати за нього рішення, можуть бути різними. З філософської точки зору насильство — це такий примус і така шкода, яка відбувається проти волі тих, проти кого воно спрямоване.

Насильство - це пограбування вільної волі. Це вторгнення у свободу волі людини. Е. Кант у «Критиці здатності судження» визначав силу як «здатність долати великі перешкоди. Влада називається владою, якщо вона може подолати опір того, хто має владу». Іншими словами, владу в людських стосунках можна визначити як прийняття рішення за іншу, зміцнення волі однієї людини за рахунок іншої.

У цьому сенсі поняття насильства набуває більш конкретного та суворого значення, ніж якщо воно просто ототожнюється з владою або тлумачиться як

загалом руйнівна сила.

Проблема виправдання насильства часто пов'язана з його моральною детермінацією, з його конкретно значущими якостями, такими як добра чи погана воля. Говорячи про виправдання насильства, зазвичай розглядається лише один аспект – проти кого воно спрямоване. Але не менш важлива інша точка зору - хто міг би застосувати насильство з належним виправданням, якщо визнати, що в деяких випадках воно цілком виправдане. Недостатньо визначити, хто може бути жертвою. Ми також маємо відповісти, хто заслуговує бути суддею.

Тому насильство є злом, яке визнається більшістю філософських і релігійних доктрин. Існують теорії, які включають насильство як щось позитивне в контексті людської діяльності, як правило, воно не веде до виправдання насильству. Наприклад, марксизм з його відомою романтикою насильства розрізняє різні форми насильства (справедливої та несправедливої війни), розглядається в ракурсі смерті, позиція представляє певний ідеальний стан, у якому не буде проявів насильства.

Соціологія розуміє насильство як завдання заподіяння шкоди своєму тілу чи майну за допомогою сили чи зброї [28]. За формою проявів насильство поділяється на фізичне і психічне, правомірне (необхідний захист, затримання злочинця, необхідність, обов'язок тощо) і неправомірне (вчинення злочинів із застосуванням насильства). Як бачимо, єдиного підходу до поняття «насильство» не існує. Щодо проявів насильства над дитиною, то слід говорити про протиправні та умисні дії винного, які завдали дитині фізичної, моральної та психічної шкоди та порушили її право на нормальний розвиток особистості.

Аналіз наукової літератури показав, що «в останні роки проблема домашнього насильства в нашій країні вивчається більш детально. Особливо досліджує соціально-психологічні аспекти проблеми насильства, специфіку домашнього насильства, наслідки насильства; проаналізовано особливості впливу сім'ї на девіантну поведінку неповнолітніх; опрацьовуються методичні

рекомендації щодо профілактики домашнього насильства та допомоги постраждалим від домашнього насильства» [35].

Відповідно до чинного законодавства України, насильством визнаються будь-які умисні дії, спрямовані на фізичне, сексуальне, психологічне чи економічне спрямування однієї особи на іншу, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи людини як людини і громадянина, а також заподіяння йому моральної шкоди, його фізичному чи психічному здоров'ю [12].

«Насильством визнається фактична дія або погроза умисного фізичного, сексуального, психологічного чи економічного впливу, примусу однієї особи до іншої з метою контролю, погрози, нагнітання страху, що може проявлятися у словесній образі, фізичному нападі, побитті, тощо» [35].

«Насильство в сім'ї має чотири прояви:

- фізичне насильство в сім'ї - умисне побиття одним членом сім'ї іншого члена сім'ї, заподіяння тілесних ушкоджень, що можуть призвести або призвели до смерті потерпілого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, посягання на його честь і гідність;

- сексуальне насильство в сім'ї - протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканність іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру щодо неповнолітнього члена сім'ї;

- психологічне насильство в сім'ї - насильство, пов'язане з діями одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідувань, залякування, яке навмисно викликає емоційну незахищеність, нездатність захистити себе і може бути використане або завдати шкоди психічному здоров'я;

- економічне насильство в сім'ї - умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого житла, їжі, одягу та іншого майна або коштів, на які потерпілий має законне право, що може призвести до його смерті, спричинити порушення фізичного чи психічного здоров'я» [12].

Поширеним міфом є те, що жорстоке поводження з дітьми є проблемою лише неблагополучних сімей, і жорстоке поводження майже завжди пов'язане з пияцтвом і бідністю. Однак, згідно з деякими дослідженнями, це зовсім не так. Насильство характерне для всіх соціальних груп, незалежно від економічного становища сім'ї в цілому.

За часів незалежності Україна ратифікувала Конвенцію ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання, положення якої розвивають і уточнюють міжнародні стандарти у цій сфері. Відповідно до цієї Конвенції Україна визнала, що катуванням є будь-яка дія, під час якої особу навмисно піддають сильному болю чи стражданню, фізичним чи психічним, з метою отримання від неї інформації чи зізнання з метою покарання її за діяння, вчинене його чи третьою стороною, а також для залякування чи примусу до неї чи третьою стороною, або з будь-якої причини, заснованої на будь-якій дискримінації, коли такий біль чи страждання спричинено, або з відома чи відома державного службовця чи іншої особи, яка діє як офіційна особа пропагандист їх мовчазного схвалення.

Сьогодні Україна є учасницею Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, стаття 3 якої передбачає свободу людини від катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. Україна також ратифікувала Європейську конвенцію про запобігання катуванням і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 24 січня 1997 року, яка не дає визначення катуванням, але передбачає дієвий міжнародний механізм імплементації статті 3 Конвенції про захист прав людини та основні свободи.

Таким чином, законодавство про запобігання насильству надає нам достатньо можливостей для звернення за допомогою до органів влади та установ у разі проявів і ситуацій насильства за умови вжиття певних заходів щодо його запобігання. Захист від насильства навіть регулюється на міжнародному рівні, про що свідчить ратифікована конвенція. Проте

законодавство про запобігання домашньому насильству буде ефективним інструментом захисту від домашнього насильства лише за умови широкого доступу до інформації про запобігання домашньому насильству, плідної співпраці державних установ і органів влади, місцевого самоврядування. як активний опір кожної особистості цьому явищу, що принижує людську гідність. Немає універсального рецепту, оскільки обставини можуть бути дуже і дуже різними. Різні люди мають різні розумові та моральні сили та здібності. Те, що один може зрозуміти і змінити ситуацію сам, інший не може, але боротися з насильством необхідно для нормального і змістовного життя.

Наразі в документах міжнародної професійної спільноти соціальних працівників існує такий вид насильства, до якого поряд із визначеними входить і такий вид насильства, як медичне. До медичних зловживань відносяться необережність і зволікання з видачею ліків, навмисна відмова пацієнта від прийому необхідних ліків або, навпаки, навмисне передозування речовин, що призводить до звикання і залежності [10].

Провести чітку межу між сучасними формами домашнього (подружнього) насильства практично неможливо. Наприклад, одні дослідники пояснюють безсоння психологічним насильством, інші — фізичним. Отже, домашнє насильство є складним явищем, але його наслідки зазвичай охоплюють декілька сфер: фізичну (фізичне здоров'я), емоційну, економічну та сексуальну. Будь-яке насильство призводить до руйнування особистості жертви: примус до статевих стосунків обов'язково тягне за собою приниження гідності. Фізичне насильство також має значний вплив, причому не лише на фізичну (фізичну), а й на емоційно-моральну сферу особистості, воно є водночас і психологічною [18].

Таким чином, незважаючи на те, що сьогодні проблема насильства вивчається та досліджується багатьма науковцями, дослідниками та громадськими діячами, єдиного трактування цього поняття не існує. Кожен дослідник робить свій внесок у розвиток цієї концепції.

1.2. Фактори, що детермінують насильство над дітьми

Слід зазначити, що з появою держави суспільство завжди мало справу з проблемою злочинності та її причин. При цьому до сьогодні існував різний підхід до визначення значення та змісту термінів «обставини», «причини», «обставини» та «фактори», «рішення». У філософії, залежно від предмета дослідження, під причинами розуміють такі типи рішень, які формують, викликають появу нового явища (наслідок) [3, с. 531].

Важливим видом постпричинної детермінанти є умови вчинення правопорушення. У філософському сенсі категорія "стан" завжди пов'язана з категорією "можливість", а в кількісному плані - з категорією "ймовірність". Обставинами адміністративного правопорушення можна назвати різноманітні за змістом фактори, що сприяють і створюють можливості для появи і появи причини.

Дослідник В. М. Кудрявцев зазначав, що умови явища, на відміну від його причин, - це складне явище, яке не може безпосередньо викликати це явище - наслідок, але сприяє виникненню причин у просторі та часі, впливає на них, забезпечує їх певний розвиток, необхідні для досягнення ефекту. Він також зазначає, що умови разом із причинами створюють так звану повну причину того чи іншого явища [4, с. 17].

З іншого боку, О. П. Ключніченко зазначає, що причини та умови, які є категоріями, не тотожні. Між ними немає протиріччя чи поділу, бо причина виявляється в умовах. Логічний і об'єктивний зв'язок між причинами та умовами в деяких випадках викликає або створює такий стан цих явищ, коли причина може стати умовою, а протилежна умова - причиною. Взаємозв'язок і взаємозалежність причин та обставин адміністративних правопорушень потребує детального розгляду ознак, які є єдиною основою цих негативних явищ [5, с. 57].

Щодо адміністративної деліктології, то одним із перших, хто класифікував причини та умови правопорушень, можна назвати В.І. Ремньов, про якого ми

вже згадували в попередньому розділі. Дослідник зазначає: «загальні причини та умови порушень (економічні, політичні, ідеологічні, правові, організаційні, культурно-освітні); причини та умови, пов'язані з певними суспільними умовами (відсутність нагляду, безкарність правопорушників); обставини, пов'язані з особою правопорушника (посадових чи неофіційних громадян) [6, с. 13].

О. І. Остапенко в постанові про адміністративний правопорушення включає, перш за все, причини, умови та співвідношення. Між ними та наслідками (порушеннями, збитками) розрізняють причинно-наслідкову, умовно-наслідкову, кореляційну, функціональну відношеність, становий зв'язок і системно-структурну детермінацію. З часом адміністративне рішення охоплює та визначає минуле як психолого-формуючий чинник, сьогодення як взаємодія причин і обставин у процесі детермінації наслідків і майбутнього, що передбачає цільову та інформаційну детермінацію [7, с. 51].

Отже, причини адміністративних проблем можна визначити як сукупність соціальних явищ і процесів, які у взаємодії з умовами, що відіграють роль обставин, сприяють протиправним проявам. Види причин: соціально-демографічні (пов'язані з урбанізацією, міграцією, зміною статевого складу населення); економічні (пов'язані з матеріальним забезпеченням населення, рівнем безробіття); соціально-психологічного характеру (пов'язаний з ослабленням традиційних форм соціального контролю над особистістю у зв'язку з урбанізацією, зниженням ролі сім'ї у вихованні дітей, підвищенням зайнятості жінок, рівнем освіченості населення, підвищенням рівня зайнятості жінок, підвищенням рівня освіти населення тощо). стан психологічного здоров'я окремих соціальних груп); організаційно-правового характеру (щодо нормативно-правового забезпечення діяльності державних установ, органів місцевого самоврядування та навчання державних службовців) [8, с. 16–17].

Досліджуючи причини насильства над дітьми, необхідно враховувати, що насильство як соціальне явище має, насамперед, соціокультурну зумовленість,

тобто в насильстві проявляється стереотип сімейних стосунків. Соціальні фактори (соціально-економічний стан сім'ї, безробіття) також є причинами стресу, що призводить до насильства над дітьми.

По-друге, насильство слід розглядати як наслідок негативного особистого життєвого досвіду кривдника, «травму дитинства» (дитина, яка зазнала сексуального насильства, стає небезпечною для оточуючих, так званий «синдром вампіра» – жертва насильства згодом відтворює поведінку свого кривдника).

За сферою існування причини та умови адміністративних правопорушень вчений поділяє на зовнішні та внутрішні. Об'єктивні причини відшкодування шкоди, які відображають специфічні суперечності суспільного буття в економічних і соціальних відносинах людей, мають постійний і тимчасовий характер. До суб'єктивних мотивів вчинення адміністративного правопорушення слід віднести ті аспекти соціальної психології, які виявляються в спотворених потребах, дрібних інтересах, цілях, мотиваціях і моральних цінностях, що суперечать ідеології демократичного суспільства [7, с. 70].

М. І. Нікулін зазначає, що причина - це явище, яке викликає і породжує інше явище - наслідок. Умови явищ, на відміну від причин, — це сукупність факторів, які самі по собі не можуть безпосередньо спричинити це явище — наслідок, але, що йдуть за причинами в просторі й часі та впливають на них, дають певний поштовх до їх розвитку, який необхідна для виникнення наслідків.

Крім об'єктивних факторів, причиною насильства в сім'ї є низка суб'єктивних факторів, які мають негативний вплив по відношенню до об'єктивних. У світлі цього цікава думка Ю. М. Антонян, який вважає, що матеріальні труднощі в сім'ї збігаються з тенденцією до руйнування моральної основи, втрати життєво важливих людських цінностей. водночас дезорганізація сім'ї як соціального інституту характеризується внутрішніми проблемами,

відсутністю матеріальних та емоційних зв'язків, що є причиною збільшення розлучень, збільшення кількості пар у неповних та неблагополучних сім'ях, ізоляція сім'ї від суспільства, зниження престижу сімейних цінностей [9, с. 123].

Суб'єктивними причинно-наслідковими причинами є алкоголізм обох або одного з батьків, зменшення освітніх можливостей сім'ї, невміння і небажання шукати компромісів у вирішенні побутових проблем, матеріальні труднощі.

Зловживання алкогольними напоями призводить до того, що життєва діяльність (робота, виховання дітей) відходить на другий план. Як зазначив Н.Ф. Кузнецова зазначає, що сп'яніння – це надмірне вживання алкогольних напоїв, а алкоголізм – це патологічна потреба пити, яка характеризується специфічними медичними симптомами [10, с. 139]. На думку І. І. Карпеця, пияцтво послаблює або повністю руйнує суспільно корисні міжлюдські зв'язки, сприяє руйнуванню сім'ї, виникненню ворожнечі між батьками та дітьми, стимулює зростання насильства, насамперед у родині, а потім і в міжособистісних стосунках [11, с. 413].

Насильство над дітьми, як і будь-яке насильство, характеризується тим, що воно, перш за все, спрямоване на придушення індивідуальної волі людини, здатності приймати самостійні рішення. У таких випадках батьки реалізують своє право на особисте виховання всупереч нормам Сімейного кодексу України, згідно з якими права та обов'язки батьків мають здійснюватися на основі поваги до прав та людської гідності дитини. Батьківські права не можуть бути використані проти інтересів дитини. Відмова батьків від дитини є необґрунтованою, суперечить моральним нормам суспільства.

Найчастіше про зловживання батьківськими правами доводиться говорити, коли батьки здійснюють свою необмежену владу над дитиною. Батьки, єдині піклувальники про долю дитини, наприклад, відмовляються віддавати сина чи доньку до школи, забороняють їм брати участь у різних шкільних заходах, які завдають дитині фізичних і психічних страждань.

Зловживання батьківськими правами, а також ухилення від виконання виховних обов'язків становлять особливу небезпеку для виховання дітей ще й тому, що не мають одноразового характеру, а повторюються цілеспрямовано.

Характерною рисою проблемної сім'ї є те, що в ній порушений нормальний соціальний процес, немає спільних цілей і слабкі стосунки між членами сім'ї. У таких сім'ях панує тривале соціально-психологічне напруження, спричинене різними об'єктивними чи суб'єктивними причинами, наприклад, втратою кохання у шлюбі, тривалими відрядженнями, важкою хворобою подружжя.

Іншим чинником, що сприяє підвищенню конфліктності в сімейних стосунках, є психофізіологічний фактор: незадоволені сексуальні потреби партнера, що може призвести до стресових ситуацій і розчарувань. Очевидно, що шлюб повинен задовольняти сексуальні потреби партнерів. Багато дослідників продемонстрували прямий зв'язок між сексуальним задоволенням у шлюбі та задоволеністю шлюбом у цілому [12, с. 21].

Також до системи факторів, що сприяють насильству над дитиною, слід віднести особливості поведінки особистості, які умовно можна поділити на дві підгрупи: біологічні та соціальні. Біологічна підгрупа включає особистісні психічні та психофізичні особливості членів сім'ї: темперамент, вікові статеві особливості людини, психічні та неврологічні відхилення, негативні властивості особистості (агресивність, грубість, озлобленість, жорстокість, підозрілість) та негативні емоційні та негативні характеристики особи. вольові якості (дратівливість, нестриманість, неврівноваженість, образливість). До унікальних соціальних характеристик особистості належать такі чинники, як: правосвідомість суб'єкта, властива йому система ціннісних орієнтацій, ставлення до понять моралі.

Науковець Блага А. Б. згадує насильство в сім'ї на макро- та мезорівні. Чинники насильства в сім'ї, що належать до макрорівня, сприяють зростанню насильства в сім'ї як абсолютного соціально-правового явища. Важливою

детермінантою на рівні суспільства в цілому є: соціально-економічне, політичне, правове, соціокультурне, морально-психологічне, організаційне управління.

Фактори мезорівня призводять до делінквентної десоціалізації та делінквентних сімейних конфліктів. Найбільше делінквентних характеристик набувають сім'ї, у яких є ризик вчинення насильства та жорстокого поводження: 1) сім'ї, які здійснюють неналежне виховання та соціальну роботу; 2) сім'ї з залежністю серед членів сім'ї; 3) сім'ї, члени сім'ї яких страждають на хронічні соматичні або психічні захворювання;

4) сім'ї, диференційовані за віком батьків, а також за їх складом і цілісністю; 5) сім'ї з особливими проблемами.

До зовнішніх чинників мікрорівня, які безпосередньо детермінують злочинну поведінку, належать: 1) особистість винного, його моральна, умисна, інтелектуальна, емоційна, психологічна деформація (безпосередня причина вчинення конкретного акту насильства в сім'ї) [13, стор. 299].

Крім того, можна відзначити, що сьогодні існують два підходи, які пояснюють причини насильства в сім'ї: соціологічний та психологічний. Соціологічний підхід розглядає жорстокість у сім'ї як прийнятну соціокультурну умову вирішення конфліктів із насильством у соціальна група. Причинами є стереотипи стосунків у сім'ї, виховання з дитинства, низький соціальний та матеріальний статус сім'ї, постійні сварки та проблеми в сім'ї, що в свою чергу призводить до стресів, а останні – до жорстокої поведінки з співмешканцями.

Психологічний підхід пояснюється наявністю психологічних захворювань у членів сім'ї, рисами особистості, поведінкою дитини чи батьків, негативним особистим досвідом батьків, який вони пережили в дитинстві, а також вживанням алкоголю та наркотиків [14, с. 58-68].

1.3. Соціальна профілактика насильства, її завдання та методи

Специфіку змісту соціальної профілактики, спрямованої на вирішення проблеми насильства над дітьми, можна охарактеризувати як поєднання чотирьох основних елементів: профілактика домашнього насильства; робота з родинами та конкретними групами, де відбувається поєднання макро- та мікрофакторів створюється підвищений ризик насильства; надання жертвам, свідкам насильства та особам, яким загрожує насильство, підтримку та допомогу; проведення виправної роботи з правопорушниками. За кількісною характеристикою робота зі злочинцями охоплює відносно невелику групу отримувачів соціальних послуг. Група жертв насильства значно ширша, оскільки, по-перше, один злочинець може завдати шкоди багатьом людям одночасно або протягом певного періоду часу, а по-друге, кількість жертв значно зростає з огляду на те, що на кожен зафіксований випадок насильства припадає кілька випадків, коли насильство не було вчинено, але може стати реальністю.

Що стосується запобігання актам насильства, то ця політика включає як охоплення в цілому (потенційною жертвою насильства може стати кожна людина незалежно від статі, віку, соціального та професійного статусу, місця проживання), так і цілеспрямоване робота з фізичними особами. цільові групи та підгрупи з урахуванням особливостей кожної з них.

Дослідники визначають багато різноманітних методів і форм роботи з соціально профілактики домашнього насильства та жорстокого поведіння з дітьми.

Спочатку окреслимо основні форми соціально-профілактичної роботи щодо жорстокого поведіння з дітьми на різних рівнях профілактики. Первинна профілактика, як загальне інформування населення про це явище, яке в основному використовується для «процвітання» сімей, має такі форми: групові профілактичні заходи (тренінги, інтерактивні бесіди, відеолекції, семінари тощо) проводяться спеціально підготовленими експертами серед учнівської та студентської молоді, молодих сімей, військовослужбовців і

акцент робиться на попередженні домашнього насильства в сім'ях, створенні співжиття сімей та індивідуальній роботі з певною групою мешканців, які утворюють групу ризику, наприклад, діти з неблагополучної сім'ї [18].

У разі фіксації жорстокого поведження з дітьми членам сім'ї проводять вторинну профілактику, яка спрямована на цілеспрямовану роботу з окремими групами дорослих і дітей, з метою зміни ставлення до поведження з дітьми, формування гуманного ставлення дорослих до них, формування життєвих вмінь та навичок у дорослих і дітей, пояснення сутності та відповідальності насильства над дітьми. Додаткову профілактику насильства можна здійснити шляхом розробки та проведення тренінгів для підлітків та шкільної молоді з проблем насильства [18].

Профілактика на третьому рівні проводиться з тими, хто зазнав жорстокого поведження з метою навчання самозахисту; тим, хто займається такою поведінкою, - наприклад, соціальне навчання та контроль, що є умовою збереження сім'ї, відмови від батьківських прав тощо. Це вже реабілітаційна робота безпосередньо з жертвами насильства, тобто робота проводиться, де жертва бере участь у групах взаємодопомоги, відвідує корекційну програму тощо [18].

На всіх рівнях профілактики жорстокого поведження з дитиною в сім'ї, травматичний досвід батьків у дитинстві, відсутність чітких цілей як у вихованні дітей, так і щодо власного майбутнього, вибір деструктивних партнерів по спілкуванню в дитячій групі має бути зафіксований в обліковому записі, а також відсутність навичок конструктивного спілкування, внутрішні розлади особистості дитини.

Важливою частиною соціально-профілактичної роботи з попередження проявів насильства в сім'ї та жорстокого поведження з дітьми є розробка спеціальних просвітницьких програм для батьків, які б сприяли повноцінному функціонуванню сім'ї та запобігали проблемам у спілкуванні між дитиною. батьками.

Опитування показують, що майже всі батьки, які застосовують тілесні покарання, відчувають труднощі у вихованні дітей, і до 87% з них застосовували тілесні покарання в дитинстві, 40% батьків використовують тілесні покарання не як виховний метод, а як бажання. Тому дуже важливо, щоб батьки розуміли різницю між прийнятним і неприйнятним у своїй поведінці.

Батьків можна і потрібно навчити розуміти отриману від дітей інформацію і лише потім, відповідно, обирати відповідні методи виховання. Обов'язковою умовою програми налагодження стосунків між дітьми та дорослими є добровільна співпраця батьків і педагогів.

Батьківську освіту можна здійснити через створення груп підтримки та організацію батьківського спілкування. Отже, зазначена програма має бути спрямована на творче засвоєння педагогічних знань: щоб ці знання стали керівництвом до дій і сприяли підвищенню ефективності виховання дітей; формування здатності до розуміння сімейної дійсності, здатності приймати ефективні рішення відповідно до педагогічних законів, принципів виховання; взаємозбагачення досвіду спілкування дитини та батьків.

У роботі з батьками необхідно пропагувати ненасильницьке виховання, пояснюючи, що є багато способів навчити дітей слухняності та відповідальності, не вдаючись до фізичних покарань: хвалити дітей за добрі вчинки; заохочувати всі зміни на краще; намагайтеся навчити дитину виправляти неправильні дії; розмовляти з дітьми в манері поваги та співпраці; залучати дитину до процесу прийняття рішень; уникати погроз. У спілкуванні з родиною неприпустимі недбале, принизливе або надмірно формальне ставлення, нагадування, погрози та ультиматуми [11].

На індивідуальному рівні соціально-профілактичної роботи з батьками або з дитиною використовуються певні прийоми, а саме: консультування, телефонне консультування, соціальний захист. Консультування - це процес взаємодії двох або більше осіб, для якого використовуються певні знання

консультанта надати допомогу тим, хто звернувся. Методи та техніки консультування: бесіди, що включають спостереження, прийняття чи осуд, переконливість, використання ключових фраз, підхід до конфлікту, прийом Я-повідомлень, метод історій. Особливістю телефонного консультування є те, що спілкування відбувається через посередника – телефон, відсутній візуальний контакт, не можна використовувати невербальні засоби спілкування. Рівень телефонної консультації, привітання, представлення; консультант показує, що він готовий прийняти інформацію, пропозицію своєї допомоги; проблемні дослідження. Якщо проблема незрозуміла, перейдіть до наступного рівня; пояснення щодо розміру необхідної допомоги; підсумок висновків, спільний план дій; висловити подяку за дзвінок. Для запобігання домашньому насильству доцільно застосовувати такі напрямки захисту прав членів сім'ї: просвітницькі кампанії – у школах, на робочих місцях, у неурядових та державних установах; громадський захист – через петиції, плакати, листівки на вулицях, статті, у газетах, відкриті дискусії та дебати, правові та політичні кампанії з конкретних питань, пов'язані з написанням нових законів і критикою старих; пошук елементів і генерація звітів - надання статистики та фактів для попередніх операцій [10].

Щоб запобігти додатковим стресовим факторам, попередження повторного домашнього насильства слід розробити у співпраці з соціальними працівниками програму дій з урахуванням умов проживання, здоров'я та спілкування. Такий план повинен містити перелік заходів, до кого, куди можна в будь-який час звернутися за допомогою і як це зробити: що робити при повторенні заходів самозахисту, збереження здоров'я тощо; як поводитися з кривдником: що брати з собою, коли потрібно втекти з дому при вчиненні актів насильства; як оцінити ризик злочинця [9].

Принципи допомоги жертвам насильства базуються на загальних психолого-педагогічних засадах втручання в кризові ситуації. Проте допомога жертвам домашнього насильства має свої особливості в залежності

від того, хто її надає (психолог, соціальний працівник, психолог), кому надається (жертви сім'ї, сексуальне чи фізичне насильство), у якій формі (консультування, психологічна, соціальна підтримка) воно відбувається [10].

Отже, характер соціально-профілактичної допомоги дітям жертвам домашнього насильства спрямований на позитивні зміни в середовищі, де перебуває жертва насильства. Соціальний захист є однією із основних форм роботи, що передбачає надання різних видів допомоги: матеріальної, психологічної, виховної, охоронної [49].

Відповідно до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» «соціальна робота з дітьми та молоддю - це діяльність уповноважених організацій підприємств, організацій і установ незалежно від їх підпорядкування і форми власності та окремих громадян, спрямована на на створення соціально-побутових умов, гармонійного та різнобічного розвитку дітей та молоді, захисту їх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних і духовних потреб» [13].

Соціальна робота з профілактики насильства над дітьми має такі завдання: інформувати про сутність і наслідки жорстокого поводження з дітьми, відповідальність за них; показати моделі сімейного та соціального виховання, людських стосунків, засновані на гуманітарних і демократичних засадах; роз'яснювати права членів сім'ї, вчити їх реалізовувати та захищати, будувати на цій основі власну модель сімейного життя та сімейного виховання; зміна ставлення суспільства до дитячої жорстокості, мобілізація громадянського статусу людей; сприяти розвитку самосвідомості дітей і дорослих [39].

Методикою соціальної роботи у профілактиці насильства над дітьми є концепція «допомоги для самопомоги», яка змінює свідомість і поведінку дорослих і дітей. «Допомога самопомоги» розглядає людину як суб'єкт соціальної роботи та власного життя, надає послуги, спрямовані на підтримку, допомогу та самопомогу людини. Відмінною рисою цього

поняття в нашому випадку є стимулювання людини навчитися самостійно вирішувати проблеми шляхом вивчення: прав людини; життєві навички та навички реалізації цих прав у реальному житті запобігають їх порушенню; толерантність, зміна ставлення до насильства над дітьми до неприйняття та несприйняття такої поведінки [40].

Таке навчання поєднується із соціальним супроводом (психологічним, педагогічним, правовим), що дозволяє стабілізувати, а не погіршити ситуацію, закріпити позитивні зміни в особистості. Водночас необхідно спрямувати соціальну роботу на самодопомогу: у нашому випадку це рефлексія поведінки тих, хто жорстоко поводить з дітьми, разом із самоконтролем. Цьому теж треба вчити: як оцінювати ситуації на предмет жорстокості, як стримувати свої емоції та поведінку, нагадувати про батьківську та професійну відповідальність перед дітьми. Крім того, соціальна робота базується як на життєвому досвіді дорослих і дітей, так і на прикладах гуманної поведінки з дітьми [40].

У «допомозі для самопомоги» враховується відповідальність кожного, хто намагається проявити жорстокість до дитини, бажання змінитися, вибір життєвого шляху, все це робиться на волонтерській основі. вибір соціальних послуг і через можливість дотримання правових норм і покарання.

Основними методами соціальної роботи з дітьми, які постраждали від насильства, є:

> соціально-психологічний, спрямований на внутрішній світ дитини, які передбачають певну корекцію його ціннісно-орієнтаційної системи, а також ідей і побажань, які вдосконалюють його психологічні здібності та надають відповідну підтримку та допомогу (методи психоаналізу та психокорекції, психологічне консультування тощо);

> соціології та педагогіки, які дають можливість підвищити освіту та інтелектуальний рівень дитини, формувати відповідну навколишній ситуації

систему цінностей і уявлень (методи виховання та просвіти, педагогічна корекція та педагогічні поради);

➤ соціально-медична, спрямована на надання дитині своєчасної та необхідної медичної допомоги (лікування, соціальної медичної реабілітація та адаптація, організація необхідного та комфортного середовища проживання тощо);

➤ соціально-правові, що включають певні дії та дії, що дозволяють привести життєвий цикл дитини у відповідність до чинних норм права та законодавства (правовий та правовий захист інтересів дитини, правове виховання, правовий нагляд, правові наглядові санкції);

➤ соціально-економічні, які спрямовані на вирішення проблем матеріального благополуччя дитини, матеріальної підтримки та допомоги, зайнятості тощо);

➤ соціальна група, яка дозволяє соціальним працівникам та іншим експертам працювати з соціальним оточенням дитини (сімейне консультування, корекція системи взаємовідносин у дитячому колективі, організація дитячих груп, спрямованих на позитивну діяльність)» [40].

Соціальний працівник або працівник, який працює з жорстокими дітьми, повинен використовувати у своїй роботі методи та форми, інтегровані з іншими галузями знань і науки. Ця методика є перш за все соціально-педагогічною профілактикою. Соціально-педагогічна профілактика — науково обґрунтований і своєчасно прикладний вплив фахівця на учня з метою збереження його функціонального стану, попередження можливих негативних процесів у його життєдіяльності: це діяльність, спрямована на попередження соціальних проблем, соціальних відхилень і нейтральність. . причини, що їх викликають. Профілактика - це активний, прогресивний процес забезпечення умов і формування якостей особистості для підтримки благополуччя. Цей процес спрямований на створення безпечного середовища; доступ до інформації; допомога в набутті позитивних і

необхідних життєвих навичок. Найефективнішим способом у такому процесі є: надання можливості консультації; надати доступ до спеціалізованих служб підтримки.

Сьогодні робота в профілактичній сфері базується на принципах: тривалості та безперервності; послідовний і систематичний; назва доступності; управління часом; наявність; адаптація до навчального процесу; організація соціально-педагогічної профілактики насильства над дітьми – це сукупність певної послідовності дій соціального педагога чи працівника чи інших спеціалістів, що включає комплекс заходів щодо попередження насильства над дітьми на рівні початкової школи, середньої школи та ЗВО. рівень.

Основними ознаками соціальної профілактики насильства є формування активного способу життя, який забезпечує дотримання прав, задоволення потреб та інтересів особистості. Профілактична робота має інформаційну якість, оскільки спрямована на формування індивідуальних стратегій неприйняття та відмови від лікування. Соціальна профілактика насильства серед дітей та молоді здійснюється насамперед через профілактичну роботу від цієї проблеми до виховних програм закладів освіти як профілактики негативних явищ у дитячому середовищі.

Первинна профілактика насильства над дітьми – система заходів, спрямованих на запобігання ризику насильства над дітьми; формування ненасильницького світогляду, культури чуйності та толерантності (зокрема гендерної); відмова від насильницької моделі виховання дітей; насильницькі стосунки між людьми взагалі. До засобів первинної профілактики відносяться профілактичні програми різного рівня, спрямовані на вирішення наступних завдань:

> розробка та застосування освітніх та просвітницьких програм для впровадження змін у соціальні та культурні моделі ненасильницької

поведінки дітей та дорослих; викорінення упереджень, звичаїв, асоціюється з ідеями неповноцінності або переваги, не шанована толерантність;

> застосування програм підготовки молоді до майбутнього сімейного життя; програми формування свідомого батьківства для молодих пар або тих, хто планує одружитися; підвищення батьківської компетентності; ранній розвиток дитини та ін.;

> розробка шкільних програм, спрямованих на попередження негативних явищ в учнівському середовищі, для позакласної роботи та з метою формування в учнів ненасильницького світогляду;

> просування громадських соціальних акцій на різних рівнях, спрямовані на формування у населення ненасильницького світогляду, культури миру (особливо акції «16 днів без насильства»);

> покращення поліцейського контролю та відповідних вуличних поліцейських структур;

> розробка та впровадження програм постійної підготовки та перепідготовки для всіх можливих категорій спеціалістів та спеціалістів, їхня робота пов'язана зі сферою захисту дітей, попередження актів насильства, а також груп мешканців, які зазнали проявів насильства, та осіб, які вчиняють акти насильства (поліцейські, вчителі, соціальні працівники або працівники, лікарі, психологи та ін.).

«Соціально-профілактичні матеріали проти насильства характеризуються як групові, їхня мета – трансформувати ризиковану неадаптивну поведінку в адаптивні форми. Успішність цього виду профілактичної роботи полягає у зміні ставлення особистості до себе та оточення, формуванні навичок поведінки в ситуаціях, що вважаються загрозливими насильством. Посилення соціальної профілактики насильства може бути реалізовано через планування та проведення просвітницької роботи щодо проблеми насильства серед дітей та молоді» [41].

Вторинна профілактика насильства над дітьми – це система заходів щодо раннього виявлення ситуацій, у яких існує ризик вчинення насильства над дітьми; виявити та подолати фактори, які можуть спричинити акти насильства з боку окремих осіб щодо дитини. Основні завдання, які покликані виконувати вторинна соціальна профілактика:

- > впровадження системи виявлення ситуацій, у яких існує ризик насильства щодо дитини;
- > усунення факторів, що сприяють жорсткому поводженню окремих осіб з дітьми;
- > підтримка сімей, які перебувають у складній життєвій ситуації, організація та здійснення їх соціального супроводу;
- > перепідготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів різного профілю та фахівців, які працюють у дитячих закладах (будинках дитини, інтернатних будинках, у тому числі спеціалізованих, притулках для дітей, приймальниках-розподільниках, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей та підлітків, виховних центрах для дітей тощо), з метою розширення системи методів виховання дітей з девіантною поведінкою, застосування яких буде спрямоване на досягнення позитивного результату та унеможливлення проявів насильства до дитини.

Третинна соціальна профілактика – це інтеграція жертв насилля в соціальне середовище. Цей вид профілактики відбувається на особистісному рівні і передбачає визначення причин і особливостей поведінки індивіда, які призвели до проблеми. Важливо, щоб таку роботу проводив фахівець соціально-психологічної служби [33]. Профілактика насильства на третинному рівні – це система заходів щодо втручання після проявів насильства над дитиною, вони мають бути спрямовані на попередження рецидиву, соціальну реабілітацію дитини, яка зазнала насильства та роботу з кривдником.

Отже, соціальна профілактика жорстокого поводження з дітьми - вид діяльності, який здійснюється уповноваженими структурами та спрямований на запобігання та подолання ризику насильства; раннє виявлення ознак насильства; організація системи дій, спрямованих на надання допомоги постраждалій дитині, а також робота з кривдником щодо попередження повторного насильства.

Висновки до першого розділу:

З огляду на вищевикладене, доцільно розробити комплексний підхід до запобігання будь-яким проявам насильства над дітьми, активізувати дослідження та збір даних щодо масштабів поширення, факторів впливу насильства над дітьми. Крім того, необхідно ефективно реагувати на випадки насильства над дітьми, які вчиняються повторно чи систематично, підтримувати практику судів щодо призначення адміністративного арешту як найсуворішого адміністративного стягнення у таких випадках. А також в обов'язковому судовому порядку згідно 245 КУпАП передати рішення про насильство в сім'ї та виконувати зг. 282 ЗУ «Про порядок розгляду справ» відповідальним особам і службам, насамперед Національній поліції, пропозиції вжити заходів щодо усунення цих факторів впливу та належного проведення профілактичної роботи з особами, які перебувають на профілактичному обліку щодо насильства над дітьми.

Насильство – це модель поведінки однієї особи, спрямована на збереження влади та контролю над іншою людиною. Насильство розвивається циклічно: однією з головних характеристик насильства є те, що воно відображає події (паттерни), які повторюються з часом, які є різними видами насильства (фізичного, сексуального, психологічного та економічного)

Основні теорії насильства можна розділити на три групи:

1. Соціально-психологічний підхід наголошує на соціальних аспектах дослідження та ролях, які формуються на досвіді та засвоюються під впливом сімейного виховання.

2. Соціокультурний підхід: фокусується на впливі соціальних факторів і структур, а також сімейних відносин на управління кліматом насильства. Основна увага в рамках соціокультурного підходу зосереджена на патріархальних соціальних нормах як причині агресії проти жінок [35, с. 98].

3. Міжособистісні теорії: психологічні характеристики (агресія, почуття провини, низька самооцінка) вважаються фактором насильства. Ця категорія також включає теорії, які підкреслюють роль алкоголю та наркотиків як провокуючих чинників насильства у стосунках. Багато авторів, які досліджують причини насильства в шлюбі, розглядають його в історичному контексті.

Сім'я відіграє центральну роль у розвитку людини, задовольняючи різноманітні соціальні потреби особистості, включаючи бажання моральної підтримки, безпеки, захисту від насильства, емоційного комфорту, прийняття та визнання значущих людей. Насильство є соціальним фактором ризику, що призводить до поглиблення соціально-психологічної та моральної роз'єднаності, взаємної недовіри та ворожості до інших членів сім'ї, жорстокості у стосунках з оточуючими.

РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

2.1. Аналіз ефективності соціальної профілактики в умовах закладів освіти

У дослідженні зроблено спробу продемонструвати експериментальну перевірку якості соціальної роботи з попередження насильства в дитячому середовищі. Для цього ми спробували проаналізувати особливості розуміння школярами феномену насильства, і в цьому нам допомогла власноруч виготовлена анкета (Додаток А). Наша анкета мала на меті виявити рівень поінформованості про насильство в дитячому середовищі. Аналізуючи отримані результати, можна зробити висновок, що учням доводиться

стикатися з насильством. Водночас більшість людей розуміють, що насильство є неприпустимим і викликає у них негативну реакцію.

В опитуванні взяли участь 13 осіб віком від 9 до 17 років, яке проводилося з метою проаналізувати, наскільки підлітки обізнані з явищем «насильство» та правами дитини, а також з'ясувати, думку учнів про те, що таке насильство.

Для досягнення поставленої мети необхідно було отримати відповідь на запитання: що саме розуміють під цим терміном. Однією з умов була відсутність попередньої інформації про цю проблему від провідних служб.

Відповіді на запитання анкети розподілилися наступним чином:

- 76,5% учнів знають про існування Конвенції ООН про права дитина;
- 100% знають про свої права і хочуть знати, як їх захистити;
- джерела, з яких учні дізнаються про них: преса 16%, школа 55%, батьки 18%, друзі 3,5%;

запитавши думку школярів про те, що таке насильство, ми виявили, що більшість респондентів визначають насильство як «загрозу» в різних формах: фізичній, психічній тощо (48,8%). Багато учнів (32,0%) вважають насильством побої, різні сексуальні домагання, а також задоволення сексуальних потреб дорослих щодо дітей, 7,0% підлітків респондентів вирішили, що насильство – це коли «дитину змушують робити щось проти її волі», а 5% вважають насильством психічний тиск. Нас здивувало те, що небагато підлітків асоціюють насильство з шантажем (4,4%), вбивством (4,0%) і лише 2,4% респондентів – з жорстокістю. Примусову проституцію вважають насильством лише 1,6%;

- із 50 учасників опитування лише троє вважають насильством, якщо «батьки не люблять дитину», і лише 1 – якщо «вчителі не люблять учнів».

На запитання «Чи знаєте ви, що таке насильство?» школярі відповіли так - 47 (95,9%); важко було відповісти – 2 (4,1%).

30 учнів (61,2%) вважають актуальною проблему насильства серед дітей; не вважають проблему актуальною - 9 (18,4%); важко відповісти - 10 (20,4%). Тобто школярі в основному вважають цю проблему актуальною.

38 осіб (77,6%) вважають, що «насильство – це будь-яка дія однієї особи щодо іншої, яка завдає шкоди фізичному чи психічному здоров'ю», 7 (14,3%) – не погоджуються з цим твердженням і 4 (8,1%) – не можуть дати відповіді.

Учні розрізняють такі види насильства: фізичне, моральне, психічне, сексуальне, економічне. 3 людини не змогли назвати жодного виду насильства.

Серед запропонованого переліку варіантів насильства учні мали вибрати ті, які, на їхню думку, відносяться до насильства. Думки розділилися так: побиття – 45 (91,8%), сварки – 11 (22,4%), образи – 29 (59,2%), приниження – 35 (71,4%), «ярлики» – 14 (28,6%), порівняння – 3 (6,1%), позбавлення іншої особи їжі – 24 (49%), псування чужого майна – 24 (49%), ігнорування почуттів і потреб іншої особи – 19 (38,8%), використання прізвиськ – 16 (32,7%), сексуальні домагання - 44 (89,8%).

Нас цікавили відповіді респондентів на запитання «чи траплялося з вами щось подібне?» і результати нас здивували. Відповіді розподілилися так: так - 9 (18,4%); ні – 37 (75,5%); важко відповісти - 3 (6,1%).

На запитання "Хто найчастіше застосовує насильство в школі?" Відповіді учнів розподілилися так: ваш ровесник – 5 (10,2%); ваші однолітки (кілька дітей разом) – 3 (6,1%); старшокласник - 10 (20,4%); старші учні (кілька дітей разом) – 15 (30,6%); себе – 3 (6,1%); інші (хто саме) – 4 (8,2%) (без уточнення кого саме).

Учні знають, що вони можуть звернутися по допомогу, щоб захиститися від насильства: 19 (38,8%) – у друзів; батькам чи іншим родичам – 33 (67,3%); вчителям – 23 (46,9%); до директорів – 22 (44,9%); до шкільного лікаря – 11 (22,4%); шкільному психологу – 31 (63,3%); шкільним соціальним

педагогам – 31 (63,3%). Учні стверджують, що в школі їм розповідають як запобігти насильству та хто може допомогти. Яка робота проводиться в школі за такими формами: спеціальна – 16 чол(32,7%); навчальна - 21 особа (42,9%); виховна робота – 27 чол. (55,1%); консультації психологів та соціальних педагогів – 28 чол (57,1%).

Також за результатами опитування можна зробити висновок, що переважно діти шкільного віку (44 особи (89,8%)) знають, що в Україні є закон, який захищає дітей від насильства, 3 особи (6,1%) не знають та затруднялися з відповіддю 2 респонденти (4,1%).

Наступні запитання анкети стосувалися проблеми насильства. Це були запитання, у яких ми хотіли з'ясувати, чи стикалися учасники опитування з насильством (як жертви чи спостерігачі) і, якщо так, то як вони до цього ставилися.

До анкети "Чи ображав вас хтось у школі?" 5 учнів відповіли ствердно. Водночас на питання "Якого насильства ви зазнавали в школі?" відповіді розподілилися так: фізичний – 2, психологічний – 3. Це насторожує і ще раз підтверджує думку експертів про те, що останнім часом діти не почувуються у школі безпечно.

На питання анкети або "Чи стикалися Ви з жорстоким поведінням з боку друзів, однолітків, однокласників, дорослих?": 7 респондентів відповіли ствердно і при цьому на запитання «Чи намагалися ви захищатися?»: «Так» відповіли 36 респондентів. Це може свідчити про те, що підлітки були або не зовсім чесними у своїх відповідях, або ж вони сприймають насильство з боку однолітків як щось нормальне та звичне.

Питання анкети «Кому б Ви могли розповісти про «ситуації, пов'язані з жорстоким поведінням?»» вважаємо невинуватим? 2 учні відповіли -"нікому"; 2 - "сторонньому". Також слід зазначити, що більшість респондентів дали відповідь на це запитання «батьки» (37 осіб) та «друзі» (30 осіб); 45 учнів готові ділитися тільки з експертами.

Майже половина респондентів (20 осіб) відповіли на запитання «Чи ділилися ваші друзі, однокласники та інші діти інформацією про насильство, яке вони зазнали?». Як правило, ця інформація залишається серед підлітків.

Аналізуючи отримані результати, можна зробити висновок, що підлітки часто піддаються насильству як над собою, так і над іншими людьми. При цьому майже всі вони розуміють, що насильство є неприпустимим і викликає у них негативну реакцію.

Отже, резюмуюмо, що школярі недостатньо усвідомлюють проблему насильства і сприймають деякі його форми як щось буденне, як звичайне явище. Водночас, якщо більшість підлітків знайомі з проблемою лише теоретично, то за відповідями деяких можна припустити, що вони часто самі відчують жорстокість.

Використовуючи психолого-педагогічну літературу, ми розробили питання у формі 9 відкритих речень про проблему насильства. Учням було запропоновано завершити речення так, як вони його розуміють.

Відповідаючи на питання "Чи помічали ви домашнє насильство?" 4 учні відповіли позитивно, що на нашу думку не відповідає дійсності. Часто діти не хочуть говорити про те, що відбувається в сім'ї, або не сприймають те, що відбувається в сім'ї, як насильство. Це підтверджують відповіді на запитання «Як ви торкалися цих питань насильства?»: матері – 2 особи, безпосередньо учні – 1 особа, тварини – 2 респонденти, тобто цими відповідями школярі опосередковано підтвердили той факт, що вони бачили насильство у своїй родині.

Відповівши на питання про почуття, які виникають перед обличчям насильства, і ставлення до цієї проблеми, ми отримали наступні результати. 24 учні відповіли, що «шоковані» різними формами насильства, 9 учнів «байдужі» до цієї проблеми. Водночас респонденти, спостерігаючи прояви насилля, відчують такі емоції: страх – 36 респондентів, жах – 48 студентів, ненависть – 33 респонденти, провина – 8 осіб, гнів – 33 особи, сором – 15

школярів, невпевненість – 5 респондентів. , депресія - 19 чол., байдужість - 4 чол. Деякі учні відчували кілька емоцій одночасно.

За результатами відповідей школярів видно, що майже третина респондентів, які відчувають ненависть і злість, готові проявити агресію у відповідь на насильство в певних ситуаціях. Водночас більше половини тих, хто брав участь в опитуванні, відчуваючи такі почуття, як страх, жаж, незахищеність і депресію, можуть самі стати жертвою насильства. 5 учнів відповіли, що відчувають провину та сором. Дитина, яка відчуває ці почуття, зазвичай нікому не розповідає про те, що сталося, а в деяких випадках це може стати для неї серйозною психологічною проблемою.

Аналізуючи реакції та відповіді підлітків, можна відзначити, що більшість з них сприймають покарання як насильство. Але 26% дітей пов'язують покарання з працею, спрямованою на виховання. «Батьки мене люблять, тому вони...»: не бий (50%) і не лай (13%), не можу відповісти (9%), хочуть, щоб я добре вчився (9%), виконую прохання (7%), купую речі (5%), даю гроші (5%), б'ю, лаю (2%).

Коли я погано поведжуся, мої батьки кажуть, що я... «поганий» - 21%, «шкідливий» - 17%, «неслухняний» - 15%, «треба покращити свою поведінку» - 13%, «я буду покараний» - 13%, «дурний» - 8%, інші твердження, що принижують особа підліток - 13%. Ці цифри можуть свідчити про те, що 40% дітей шкільного віку зазнають психологічного насильства. Перелік гарних слів, які чули про себе підлітки: «розумниця», «добра», «красива», «молодець».

І, нарешті, переважна більшість підлітків написала такі речення: «Я не хочу, щоб мене били та ображали», «Не можна знущатися над дітьми», «Я хочу, щоб у нашому світі не було насильства», «Справжні батьки». подбає про те, щоб їхні діти були щасливі». Але 20% висловлювання були такими: «Якщо батьки тебе б'ють і лають, то не задарма, а за поганий вчинок», «Коли батьки б'ють тебе, ти повинен їм дякувати».

Аналізуючи результати, ми дійшли висновку, що студентам доводиться стикатися з насильством. Для більшості з них все ще зрозуміло, що насильство є неприйнятним і викликає у них негативну реакцію. Фахівцям і фахівцям, які працюють з дітьми (соціальним працівникам, психологам), необхідно навчитися виявляти тих, хто постраждав від насильства, і надавати їм допомогу.

2.2. Технологія соціальної профілактики насильства над дітьми

Термін «технологія» походить від двох давньогрецьких слів: *techno* — мистецтво, майстерність і *logos* — наука, знання, закон. У словниках і енциклопедіях технологія визначається як: 1) сукупність знань про способи обробки матеріалів і виробів і способи виконання будь-яких операцій; 2) сукупність виконуваних певним способом і в певній послідовності операцій, що становлять процес обробки матеріалу або виробу [43].

Технологія стосовно суспільних процесів і явищ — це сукупність, система прийомів планування й організації практичної практичної діяльності відповідно до мети, специфіки і навіть логіки процесу перетворення й перетворення того чи іншого об'єкта. Створення і використання технології дає певну гарантію оптимізації, оптимізації, прогнозованості та моделювання процесу діяльності, гарантію отримання заданих властивостей і характеристик, для чого в даному випадку використовується сама технологія.

Базуючись на даних визначеннях варто окреслити технології профілактики насильства над дітьми у суспільстві.

Соціально-психологічна підтримка постраждалих від насильства в сім'ї, відбувається у двох основних напрямках [27, с. 121]:

- 1) невідкладна психологічна допомога при гострій насильницькій травмі та посттравматичний стресовий розлад;
- 2) тривалий супровід у процесі індивідуального консультування та командна робота.

Варто організувати екстрену допомогу постраждалим від насильства в у формі «гарячої лінії» - телефонні лінії, індивідуальні консультації, групові роботи і притулок. Основні завдання короткострокова підтримка жертв насильства – це оцінка безпеки членів сім'ї, вживати заходів щодо забезпечення їх фізичної та психічної безпеки, нормальний психічний стан потерпілих. При необхідності рекомендується направлено до медичних та правоохоронних органів [40, с. 43].

Надання екстреної психологічної допомоги при гострій травмі та ПТСР будується на основі неконтрольованого лікування, де більше уваги приділяється емоційним аспектам, перцептивним аспектам ситуації, але інтелектуальний. Основоположник техніки нефасилітативного консультування К. Роджерс підкреслив, що завдання консультанта в цьому питанні зменшується не для інтерпретації події, а радше для того, щоб допомогти клієнту «отримати її» розвиток через проникливість і самонавчання» [5, с. 14].

На його думку, у клієнта є така схильність, як і необхідність приймати себе самоактуалізація, що сприяє особистісному зростанню та психічному здоров'ю. Клієнт звільняє енергію для зростання, охоплює новий досвід, виривається з коріння емоційні бар'єри, ближче розуміння, що відкриває шлях до зростання та здоров'я [8, с. 21].

Клієнт-орієнтоване консультування базується на використанні методів емпатія, розуміння (симпатія), необмежене прийняття (безумовне оцінка) і самоузгодженість (надійність). Це сприяє формуванню міжособистісні стосунки між консультантом і потерпілим, що будуються [14, с. 341].

Таким чином, спеціалізоване втручання передбачає вирішення наявних труднощі клієнта через створення умов для вираження сильних емоцій і дати їм відчуття контролю над собою. Психіатричне втручання може змінити образ переживання насильства. Дуже часто наслідки цього травма посилюється досвідом насильницьких ситуацій, у яких вона сталася

попередній досвід Але на цьому етапі психологічна підтримка закінчується проблемами можна лише позначати, як і всі зусилля консультування повинен зосередитися на поточному стані клієнта, його думках і емпіричних звітів [18, с. 49].

Посттравматичне втручання має на меті зробити можливим працювати з проблемою, не обов'язково вирішувати цю проблему. Рішення багатьох проблем потребують тривалого часу, оскільки не всі проблеми можуть бути трансформуватися відповідно до очікувань, бажань і потреб замовника.

Загальний комплекс завдань, що вирішуються посттравматичними методами втручання може передбачати створення умов для [25, с. 132]:

- вираження клієнтом своїх умов;
- відтворення травматичних спогадів для зменшення фрустрації;
- чітке визначення актуальних проблем;
- створення основи для прийняття клієнтом себе та того, що він пережив.

Специфіка психосоціальної допомоги жертвам насильства полягає в тому що він спрямований на позитивні зміни в середовищі, в якому він знаходиться жертви насильства. Допомога спрямована, перш за все, на виявлення випадків фізичне та емоційне насильство. Традиційні заходи, прийняті в різних країнах, припускають [29, с. 31]:

- надання притулку клієнтам, а в разі потреби жінкам, які мають дітей, на певний час від 1 до 7 днів і до шести місяців;
- проведення просвітницької роботи серед населення;
- телефонне консультування;
- надання клієнтам повної інформації про соціальні, психологічні, правова та медична допомога [34, с. 90];
- створення сприятливого середовища.

У випадках, коли дитина є жертвою насильства, це має бути організована робота з відповідальними за його виховання – педагогами та

батьками, а формувати їх мотивацію до змін, надаючи їм допомогу в цьому. Це важливо особливою концепції допомоги жертвам насильства: «Не звинувачуй, а допомогти змінитися. Насильство – це циклічний процес, у якому перебувають усі учасники жертвою в теперішньому чи минулому». Такий підхід дозволяє використовувати недирективний метод, який формує мотивацію.

Психічні ушкодження внаслідок жорстокого поводження з боку батьків, може призвести до серйозних порушень. Дитина може взяти роль «вічна жертва», яка неодноразово потрапляє в ситуації насильства, або він сам стати агресором, що підвищує загальний рівень жорстокості в суспільстві. Тому необхідна психологічна робота з ресоціалізації дитини: допомога з усунення наслідків травмуючої події, розширення рольового репертуару, розвиток комунікативних та інших соціальних навичок [39, с. 90].

Робота з батьками щодо жорстокого поводження з дітьми включає такі аспекти. Батьки звертаються за допомогою, як правило, не зі своїми проблемами, з проблемами поведінки у дітей і не в бажанні змінитися, а в скаргах на дитину. Дитина, яка піддається моральному чи фізичному насильству, може виступати агресором, транслюючи жорстокість до батьків, по відношенню до іншої людини або як жертва, «заманюючи» кривдника, своїх однолітків або вчителів. Ці прояви становлять зміст скарги батьків [46, с. 25].

Вивчення дитячого досвіду цих батьків, як правило, показує серйозні проблеми у власному дитинстві. Друга особливість - наслідок, вони не вміють бути «хорошими батьками», тобто не розуміють своїх дітей, емоційно відсторонені, не вміють виражати позитивні почуття, і мають поганий поведінковий репертуар. Третя особливість – вони не мають позитиву цілі виховання дитини, їх дії непослідовні і хаотичні.

Отже, існує наступний набір сімейних порушень, з якими необхідно боротися і працювати над припиненням насильства [44, с. 217]:

- травматичний досвід батьків у дитинстві;
- відсутність чітких цілей як у вихованні дітей, так і по відношенню до власне майбутнє;
- переважання деструктивних моделей спілкування в сім'ї;
- відсутність навичок конструктивного спілкування;
- внутрішньоособистісний розлад дитини.

Схема роботи з сім'єю включає наступні елементи:

1. Враховуючи інформацію, викладену в попередньому прийомі, визначено цілі терапії: поліпшення емоційного стану дитини; розвитку «благотворне середовище» в школі та сім'ї; на підставі цього зроблено наступне програмні блоки [43, с. 23].

2) встановлення довіри до матері і, опосередковано, до її батьків;

3) розвиток у них очікувань позитивних змін у результаті психологічної роботи з дитиною, тобто мотивація їх до заняття;

4) розширення кола підтримки, допомога мамі у виборі школи для дитини, де вона отримає підтримку класного керівника та шкільного психолога, соціального педагога.

5) психотерапевтична допомога дитині з використанням різних методик [38, с. 121].

Якщо сім'ю підозрюють у жорстокому поведженні, батьки до соціального працівника кризового центру як правило, не приходять. Тому робота в такій сім'ї іноді починається з зустрічі соціальних працівників, з соціальним педагогом, де дитина вчиться. Найважливіша інформація про дитину та сім'ю розглядається та розробляється постановка проблеми, яка може спонукати сім'ю почати працювати.

Психосоціальна допомога надається відповідно до наступних етапів [44, с. 130]:

1. Основний прийом соціального педагога. Збір інформації, уточнення сімейної ситуації. Розвиток у батьків первинної мотивації до зміни, тривала робота з консультантами, психологічний супровід дитини.

2. Зустріч спеціалістів центру та школи. Розробка інтегрованої стратегії,

програми сімейної роботи.

3. Індивідуальна психотерапія дитини. Травматичне лікування досвід роботи з посттравматичними розладами, нарощування позитив Я-концепція, корекція в емоційній та мотиваційній сферах.

4. Індивідуальна психотерапія батьків. Травматичне лікування враження дітей, розвиток позитивної Я-концепції [38, с. 121].

5. Групова психотерапія батьків. Розвиток позитивних цілей.

6. Вправи з дітьми. Додаткова емоційна корекція. Формування соціальних навичок, розвиток діапазону самоконтролю та довільної регуляції поведінки;

7. Тренінг для батьків. Навчання навичкам конструктивної взаємодії з дитиною.

Екстрена допомога є специфічним видом консультативної діяльності це «Телефонне консультування». Цей тип консультування, надання можливості багатьом жінкам, які пережили насильство і не наважилися звертатися за допомогою безпосередньо до фахівця-консультанта або не мали можливості отримати психологічну підтримку, а також рекомендації щодо пов'язані з ними проблеми [45].

Особливістю телефонного консультування є принцип анонімності, який створює фантазійний образ консультанта. Це відоме як зорові враження збільшують навантаження на звуковий канал сприйняття і змісту набуває не тільки сам текст повідомлення, а й тон, тембр, швидкість говоріння, паузи, періоди мовчання. Все це враховують фахівці під час

телефонного консультування. Основні методи та порядок роботи спеціалістів «гарячої лінії» - аудіювання, перефразування, конспектування тощо.

Ефективною технологією є створення терапевтичних груп, які складаються з жертв насильства, члени якої можуть підтримувати один одного, досягати вищих результатів під керівництвом фахівця соціальної роботи у виправленні свого характеру, у захисті їхніх соціальних інтересів [41, с. 65].

Вищим рівнем роботи є переведення терапевтичних груп самопомоги, тобто об'єднання клієнтів з більшим терапевтичним досвідом. Допомога соціального працівника у створенні таких груп означає, що клієнти переведені в ранг суб'єктів допомоги.

Отже, основною метою роботи є зниження психологічного дискомфорту та покращення якості життя людей, які зазнали насильства в сім'ї. Особлива увага приділяється підтримці клієнтів, постреабілітаційний супровід та профілактика насильства в сім'ї.

Особливої уваги для подолання ситуацій насильства або зменшення числа таких випадків варто організовувати потужну соціально-педагогічну профілактичну роботу в закладах освіти.

Враховуючи результати дослідження, для соціального педагога навчального закладу розроблено наступні методичні рекомендації щодо соціально-правового захисту дітей від насильства:

1. Соціальний педагог повинен поширювати знання та інформацію про унікальні соціальні та сімейні стосунки членів сім'ї, виявляти потенційні конфліктні ситуації на ранніх стадіях та розв'язувати міжособистісні та внутрішньосімейні конфлікти, виявляти факти жорстокого поводження з дітьми в сім'ї; сприяти допомозі, опіці та порадам усім учасникам ситуації домашнього насильства, проводити соціальне розслідування.

2. Фахівець із соціальної педагогіки повинен володіти навичками вивчення особистості та її референтної групи, а також знання основ

психолого-педагогічної діагностики та вміння складати програму психолого-педагогічної діагностики дитина та її оточення.

3. В обов'язки соціального педагога має входити повідомлення про факти насильства над дитиною, коли він мав таку інформацію або ці факти стали йому відомі відповідним органам. Водночас необхідно внести зміни до кодексу етики соціального педагога, згідно з яким цьому фахівцеві забороняється розголошувати особисті таємниці клієнта, оскільки є випадки, коли це може навіть нашкодити дитині.

4. У разі необхідності соціальний педагог повинен надати допомогу в госпіталізації дитини, яка під час або після прояву насильства потребуватиме медичної допомоги та постраждала від нього. Спеціаліст повинен мати необхідну базу медичних знань, щоб розпізнати характерні ознаки насильства.

5. Спеціаліст у галузі соціальної педагогіки зобов'язаний вживати певних заходів, спрямованих на попередження випадків жорстокого поводження з дітьми та проводити соціально-профілактичну роботу щодо цього явища.

Відповідно до соціально-профілактичної функції в роботі соціального педагога пропонуємо таку методику діяльності на трьох різних рівнях профілактики насильницьких дій та перелік основних напрямків, форм і методів діяльності:

I. Первинна профілактика:

- інформування громадськості про виявлену проблему;
- забезпечення соціально-економічної підтримки сім'ї;
- розробка та реалізація програм соціального здоров'я;
- координація своєї діяльності з роботою громадських організацій та молодіжних центрів;

- надання допомоги матерям, вагітним, новонародженим, якісне медичне обслуговування дітей, якщо це необхідно;
- робота з популяризації позитивного батьківства та материнства;
- пропаганда ненасильницьких дій серед дітей, у тому числі робота в планових шкільних заходах.

II. Вторинна профілактика:

- заходи, спрямовані на виявлення сімей підвищеного ризику;
- пропаганда ненасильства (сім'я, навчальні заклади, ЗМІ, соціальні мережі тощо);
- дослідження нормативно-правової бази, виявлення недоліків і проблем нормативного права;
- робота зі створення міжвідомчої системи попередження домашнього насильства (міжвідомчі комісії; органи охорони здоров'я та соціального розвитку; правоохоронні органи; освіти; органи реєстрації; органи опіки та піклування; громадські організації та молодіжні центри).

III. Третинна профілактика:

- робота з ранньої діагностики та кваліфікації насильницьких дій;
- реабілітаційна допомога постраждалим від насильства;
- взаємодія підрозділів, у тому числі медичних, соціальної допомоги, юридичних, психологічних, інформаційних консультацій тощо;
- ознайомлення та інформування науково-методичних розробок і рекомендацій особового складу систем органів внутрішніх справ, соціального захисту, освіти, охорони здоров'я тощо;
- розробка та впровадження статистичних форм, відбір статистичної інформації;
- розробка пропозицій та рекомендацій щодо змін до законодавства;
- розробка та впровадження нових освітніх проектів і програм.

Соціальний педагог повинен володіти і вміти оперувати правовими знаннями у разі необхідності консультації своїх клієнтів. Пропонуємо перелік знань і навичок, необхідних для її успішної роботи.

1. Соціальний педагог повинен знати:

1.1. інформацію про права та обов'язки дитини в сім'ї, суспільстві, в навчальних закладах різного рівня, ролі та обов'язки батьків і педагогів по відношенню до дітей;

1.2. перелік і повноваження служб, які займаються вирішенням питань і проблем дітей, захищають їх права, створюють умови для реалізації прав і свобод, законних інтересів дітей;

1.3. права та обов'язки щодо захисту прав дитини (у випадках представництва інтересів дитини в установах і службах), виявлення ситуацій жорстокого поводження з дітьми;

1.4. права дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування;

1.5. основи соціального захисту дітей;

1.6. характер жорстокого поводження з дітьми та його правові наслідки;

1.7. ознаки торгівлі дітьми, безпритульності, експлуатації дитячої праці, соціального сирітства, комерційної сексуальної експлуатації дітей.

Отже соціальний педагог, фахівець з соціальної роботи мають вчасно встановлювати випадки порушення прав дитини, жорстокого поводження з нею; звертатися до державних і недержавних установ і організацій для представництва прав та інтересів дитини; координувати роботу з сім'єю дитини, державними та недержавними установами з питань захисту прав дитини; прогнозувати можливі ситуації порушення прав дитини та створювати умови для запобігання їх виникненню.

Висновки до розділу 2.

Особливістю стану людини, яка пережила насильство, є виражена почуття провини за те, що сталося, крім того, є почуття ненависті до

гвалтівника, жах і образа, в результаті чого виникає неприйняття власного тіла.

Самооцінка різко падає, емоційні розлади можуть приймати різні форми – від ізоляції та самозаглиблення до страху залишитися наодинці.

Звернення за професійною психологічною допомогою вимагає особливої мужності від жертви. Іноді від моменту насильства минає багато років. Допомога спеціаліста допоможе пережити те, що сталося і змінитися з «жертви насильства» на «пережив насильство».

Усі форми, методи та методи роботи спеціаліста покликані забезпечити захист, жертва насильства має можливість зрозуміти, що ніхто не намагається применшувати важливість її труднощів і проблем, але неодмінно їм, цим труднощам і проблеми, ви можете і повинні шукати і знаходити способи їх покращення її позиції. Таким чином, клієнт заохочується до пошуку власних ресурсів, змінюється, як його минуле і майбутнє, як спогади, так уявлення, які допомагають знайти відповіді на проблеми в особистому досвіді.

Особливо актуальним є розроблення нових технологій профілактики насильства над дітьми. Це передбачає планомірну роботу різних соціальних центрів і закладів освіти. Необхідним є навчити дітей правильно реагувати на ситуації насильства, працювати над їх рівнем соціально-правової культури.

ВИСНОВКИ

Насильство над дітьми в сім'ї є наслідком багатьох факторів: психологічних особливостей особистості, соціальних умов, що впливають на благополуччя сім'ї, діяльності соціальних інститутів, покликаних захищати дітей, характеру суспільства в цілому. Можна виділити такі основні форми жорстокого поводження з дітьми та зневаги: фізичне насильство; сексуальне насильство; психологічне (емоційне насильство); нехтування базовими потребами дитини – їжа, одяг, відпочинок. Водночас доцільно зосередити увагу на психологічному насильстві, яке на сьогодні мало досліджено – примушування до дій, що суперечать моральним принципам, глузування, сором, роздратування, погрози. Варто зазначити, що жорстоке поводження з дітьми та насильство над ними може мати непрямий, вербальний характер: постійна лайка, крик, нецензурна лексика тощо.

За результатами нашого опитування можна впевнено зробити висновок, що наші діти недостатньо усвідомлюють проблему насильства і сприймають деякі його види як щось універсальне, як щось само собою зрозуміле. При цьому, якщо більшість підлітків знайомі з проблемою чисто теоретично, то за відповідями деяких з них можна припустити, що вони часто самі стикаються з жорстокістю.

Аналізуючи отримані результати, ми дійшли висновку, що учням часто доводиться стикатися з насильством. Одночасно більшість з них розуміють, що застосування насильства є неприпустимим і викликає у них негативну реакцію. Фахівцям, які працюють з дітьми (соціальним педагогам, психологам), необхідно навчитися розпізнавати жертв насильства та надавати їм допомогу.

Апробовані в процесі дослідно-експериментальної роботи, анкетування, бесіди, виховної діяльності можуть бути використані вчителями, класними керівниками, шкільними соціальними працівниками та психологами в навчальній та позакласній роботі.

Тому насильство над дітьми та нехтування їх інтересами може мати різні види та форми, але їх наслідки завжди такі: серйозний вплив на здоров'я, розвиток та соціалізацію дитини, як правило, загроза її життю або навіть смерті. Проаналізувавши дані щодо цієї проблеми, ми дійшли висновку, що жорстоке поводження з дітьми є великою проблемою і потребує подальшого вивчення та розробки превентивних заходів. Сьогодні проблема жорстокого поводження з дітьми в сім'ї введена з розряду приватних сімейних проблем на державний рівень. Прийнято декілька законів, що є важливим кроком у боротьбі з жорстоким поводженням з дітьми. Проте, незважаючи на певні позитивні зрушення щодо проблеми жорстокого поводження з дітьми, механізм правового та соціального захисту дітей залишається недосконалим. Профілактична діяльність є дуже важливою у боротьбі з насильством. Ми розглянули лише основні форми насильства над

дітьми, проаналізували стан законодавчої бази щодо захисту дітей від жорстокого поводження. Проте необхідно вивчати та аналізувати причини жорстокого поводження з дітьми з боку дорослих та розглядати можливі шляхи запобігання цій проблемі.

Аналіз ефективності реалізації завдань профілактичної роботи у закладах освіти дозволив зробити висновок про необхідність підсилення такої роботи, оскільки 30 учнів (61,2%) вважають актуальною проблему насильства серед дітей; не вважають проблему актуальною - 9 (18,4%); важко відповісти - 10 (20,4%).

Відповідно до соціально-профілактичної функції в роботі соціального педагога пропонуємо таку технологію діяльності, яка містить три рівні профілактики насильницьких дій та перелік основних напрямків, форм і методів діяльності:

I. Первинна профілактика:

- інформування громадськості про виявлену проблему;
- забезпечення соціально-економічної підтримки сім'ї;
- розробка та реалізація програм соціального здоров'я;
- координація своєї діяльності з роботою громадських організацій та молодіжних центрів;
- надання допомоги матерям, вагітним, новонародженим, у разі потреби якісного медичного обслуговування дітей;
- робота з популяризації позитивного батьківства та материнства;
- популяризація ненасильницьких дій серед дітей, у тому числі робота в планових загальношкільних заходах.

II. Вторинна профілактика:

- заходи, спрямовані на виявлення сімей підвищеного ризику;
- пропаганда ненасильства (сім'я, навчальні заклади, ЗМІ, соціальні мережі тощо);
- дослідження правової бази,

виявлення недоліків і проблем нормативного права;

- робота зі створення міжвідомчої системи запобігання домашньому насильству (міжвідомчі комісії; органи охорони здоров'я та соціального розвитку; правоохоронні органи; органи освіти; органи реєстрації; органи опіки та захисту; громадські організації та молодіжні центри).

III. Третинна профілактика:

- робота з ранньої діагностики та кваліфікації насильницьких дій;
- реабілітаційна допомога постраждалим від насильства;
- координація підрозділів, у тому числі медичної, соціальної допомоги, юридичних, психологічних, інформаційних консультацій тощо;
- ознайомлення та інформування науково-методичних розробок і рекомендацій співробітників систем внутрішньої роботи, соціального захисту, освіти, охорони здоров'я тощо;
- розробка та впровадження статистичних форм, відбір статистичної інформації;
- розробка пропозицій та рекомендацій щодо змін до законодавства;
- розробка та впровадження нових освітніх проектів і програм.

Схожість

Джерела з Інтернету

422

1	http://eKhSUIR.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/12672/Kuk%20L_fpis_2020.pdf?isAllowed=y&sequence=1	8.97%
2	https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6313/educ_2023_003.pdf?isAllowed=y&sequence=1	12 джерел 4.75%
3	https://nadiya-gridzhuk.webnode.com.ua/files/200000064-50b6b51b26/%D0%BC%D0%BE%D1%8F%20%D0%B4%D0%B8%D0...	3.99%
5	https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/54484	2.29%
6	https://2dip.su/%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%8B/721689	43 джерел 1.86%
7	http://eKhSUIR.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/11097/4.%20d0%93d0%be%0bb%0be%0b2%0%	2 джерел 1.68%
8	http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/41730/2/2017n861_Lesko_N-Determinants_that_cause_child_278-283.pdf	35 джерел 1.54%
9	http://pravoznavec.com.ua/period/chapter/99/2870/101712	1.44%
10	http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/44846/3/dysertaciya_na_zdobuttya_naukovogo_stupenya_doktora_yurydychnyh_nauk	1.4%
11	https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1696/dysertacijanazdobuttyanaukovogostupenyadoktorayurydychnyhnau...	1.18%
12	https://www.naurok.com.ua/dopovid-na-temu-zhorstokist-nad-ditmi-yak-socialna-problema-25970.html	1.09%
13	https://stu.cn.ua/wp-content/uploads/2021/04/zbirnik-nas.pdf	0.89%
14	http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16475/1/%d0%9f%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%b...	0.84%
15	https://www.kobu.kiev.ua/wp-content/uploads/2015/10/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%BB%D1%8F-%D1%...	0.8%
16	http://referatu.net.ua/referats/27/44652/?page=6	0.76%
17	https://www.osce.org/files/f/documents/8/1/93319.pdf	26 джерел 0.73%
18	https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/2019/4_2019_Zb_molodih_vchenih_HIST.pdf	0.73%
20	http://www.osce.org/uk/ukraine/93319?download=true	4 джерел 0.69%
21	http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17892/3/%d0%97%d0%91%d0%86%d0%a0%d0%9d%d0%98%d0%9a%	2 джерел 0.67%
22	https://osvita.ua/school/lessons_summary/education/40345	2 джерел 0.65%

23	http://geum.ru/next/art-26519.leaf-5.php	0.64%
24	https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/32670/1/Sozpedagogy_2020.pdf	0.64%
25	https://perkina2211.wixsite.com/mysite/single-post/2017/01/23/%D0%AF%D0%BA-%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8	6 джерел 0.57%
26	http://www.enpuir.npu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/44369/Sakaliuk_dis.pdf?isAllowed=y&sequence=1	6 джерел 0.56%
27	https://vp-osvita.ucoz.ua/kniga_nasilstvo_moja-1.doc	0.56%
28	http://gutszn.kr-admin.gov.ua/rivnist/mir.pdf	0.56%
29	http://vvvpu.com.ua/novyvny.html?start=11	2 джерела 0.56%
30	http://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0%20%D0%9F%D0%BE%D1%87...	0.54%
32	http://www.volunteer.kiev.ua/userfiles/poperedzhinnya%20social_ED.pdf	0.5%
33	https://8be87d1b-25b7-4c41-a846-c38762f65d2b.filesusr.com/ugd/163cf4_0dbae42cfdaa422c86be9d21d0fa47d0.pdf	6 джерел 0.49%
35	https://2343fcd4-0f63-476d-9c05-ac3cd3e0b4c0.filesusr.com/ugd/758d15_0ebbb287ef374b089701f4c27a491ca9.docx?	3 джерела 0.41%
36	https://dspace.lgpu.org/bitstream/123456789/419/1/Np5.1%20%D0%92.pdf	0.4%
37	http://ippobuk.cv.ua/images/20121031135609_%D1%81%D0%BE%D1%86-%D0%BF%D0%B5%D0%B4_%D1%80%D0%BE%D0%...	0.38%
38	http://romny-mccs.edukit.sumy.ua/Files/downloads/0403253_2F846_tyuptya_l_t_ivanova_i_b_socialna_robota_teoriya_i_praktika...	0.37%
39	http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/23475/%d0%a1%d1%83%d1%87%d0%b0%d1%81%d0%bd%d0%b0%20%...	0.37%
40	https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2876/1/%d0%97%d1%96%d0%bd%d0%be%d0%b2%27%d1%94%d0%b...	0.36%
42	https://uu.edu.ua/upload/Osvita/Navch_metod_d_t/Navch_metod_materiali/Socialna_robota/Tehnologiyi_soc_roboti	22 джерела 0.3%
43	http://bagachka-school.lg.sch.in.ua/batjkam/&pvi=no?prnt=prnt	0.29%
44	http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_library_download_232.html	0.28%
45	https://ipo.naiuu.kiev.ua/documents/materiali_dlia_sluhachiv/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%...	0.28%
46	https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44431	0.28%
47	https://ksptsr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/71/2018/03/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D0%...	0.27%

48	https://lpnu.ua/sites/default/files/2023/6/19/paragraphs/50930/monografiyakelmantokarskayarmolcebenko.pdf	0.26%
50	http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/22353/3/%d0%94%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%be%d1%81%d1%83%d0%b8...	2 джерела 0.25%
53	https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/2018/3_2018_Zb_molodih_vchenih_HIST.pdf	0.24%
54	http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3858/1/Ped.pdf	17 джерел 0.24%
55	http://vvvpu.com.ua/novyvny/775-nasylstvo-u-simji-jak-socialna-problema-v-ukrajini.html	0.23%
56	http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7156/Posibnyk%20dlia%20pidvshchennia%20kvalifi...	20 джерел 0.23%
57	http://journlib.univ.kiev.ua/Books/Mediasocprob1.pdf	0.22%
58	https://phdpu.edu.ua/images/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0/%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%A3%D0...	0.21%
60	http://www.ndu.edu.ua/storage/2018/zbirnik_tez_2018.pdf	2 джерела 0.21%
61	http://eprints.zu.edu.ua/28640	0.21%
62	http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1752/1/%d0%b7%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%be%d1%81%d1%83%d0%b...	0.21%
63	https://enpui.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/42926/Martovytska_dis.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.21%
64	https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/77999	0.2%
65	https://vseosvita.ua/library/batkivski-zbori-sima-prostir-bez-nasilstva-197686.html	4 джерела 0.19%
70	http://lib.ndu.edu.ua:8080/dspace/bitstream/123456789/168/1/soz_psihologi.pdf	11 джерел 0.18%
71	http://bukvasha.ru/diplom/324187	6 джерел 0.18%
72	http://khpq.org/index.php?id=1332336606	0.17%
73	http://www.ombudsman.kiev.ua/publ/dopov_2/d_02_3_2.htm	2 джерела 0.16%
74	https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2016/10/131101_Book_MinimalStandart_Block-FINAL-1.pdf	0.16%
75	https://cdn1.sph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/2410/2017/06/%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BE%D1%80%...	3 джерела 0.16%
76	http://oldconf.neasmo.org.ua/node/267	0.16%
77	https://docplayer.net/73038441-Naukovo-praktichne-fahove-vidannya.html	4 джерела 0.16%

78	https://pl.uu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/%D0%97%D0%B1%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2018_%D0%	3 джерела	0.16%
79	https://ksptsr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/71/2021/11/%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98_%D0%94%D0%9E_%D0%		0.16%
80	https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6051/1/%d0%9c%d0%97%d0%9f%d0%9b_%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d1%87.%2...		0.15%
81	http://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/chaikovskiy_dis.pdf	30 джерел	0.15%
82	http://library.khpg.org/files/docs/1251204397.doc		0.15%
83	http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/3234/1/%d0%97%d0%b1%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba_%d0%ba%d0%...		0.15%
84	http://eipe.ucoz.net/pdf/delictology-6.pdf		0.15%
85	http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9810/1/%d0%94%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%82%...	2 джерела	0.15%
86	http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/284/1/%d0%a2%d1%83%d0%bd%d1%82%d1%83%d0%b5%d0%b2%...		0.14%
87	http://vmurol.zt.ua/20180423_1020.pdf	15 джерел	0.14%
88	https://dspace.lgpu.org/bitstream/123456789/516/1/5Np5.pdf	4 джерела	0.14%
89	http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/10326/1/20.11.18_%D0%9F%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD...	5 джерел	0.14%
90	http://dspace.idgu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1010/3/%d0%a5%d1%80%d0%b0%d0%bc%d1%87%d0%b5%d0%bd%...		0.14%
91	https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ac763124-209f-4c9e-917f-bd0dae8ad453/content		0.14%
93	http://nasoa.edu.ua/wp-content/uploads/zah/hinchuk_dis.pdf		0.13%
95	https://pdfslide.tips/documents/-oe-3778-a-.html	32 джерела	0.12%
97	http://coe.kiev.ua/bul/bul8/text13.htm		0.11%
98	http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/29968/1/%d0%b4%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b0%...		0.11%
99	http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/22844/1/SocialWork2021.pdf	4 джерела	0.11%
101	https://books.ldubgd.edu.ua/index.php/m/catalog/download/48/32/136-2?inline=1		0.1%
102	https://visnyk.zu.edu.ua/pdf/visnyk6.pdf	4 джерела	0.1%
103	http://kmmt.nau.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/Polit_22_FMV.pdf		0.09%

104	http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18718/Hvozdkova_Profilaktyka_v_shkolakh_yavyshcha_domashnoho...	0.09%
105	https://www.ronl.org/referaty/pedagogika/384895	14 джерел 0.09%
106	https://lib.convdocs.org/docs/index-256122.html	0.09%
111	http://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/dus_tkalenko.pdf	2 джерела 0.08%
112	http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/Legislative_Assessment_Report_UA.pdf	5 джерел 0.08%
115	http://www.medbib.in.ua/vvodnyie-zamechaniya-42286.html	2 джерела 0.07%
117	http://www.srda.gov.ua/2051	0.07%
118	https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/afcdc200-a706-4210-8b10-b0cfd292a0f9/content	0.07%
120	http://docplayer.net/50859275-Prava-lyudini-v-ukrayini-2008.html	0.07%

Джерела з Бібліотеки

98

4	Студентська робота	ID файлу: 1010087721	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	6 джерел	2.68%
19	Студентська робота	ID файлу: 1016165623	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	30 джерел	0.72%
31	Студентська робота	ID файлу: 1013647715	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.53%
34	Студентська робота	ID файлу: 1006200209	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.45%
41	Студентська робота	ID файлу: 1013529617	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.35%
49	Студентська робота	ID файлу: 1014628946	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	7 джерел	0.25%
51	Студентська робота	ID файлу: 1015686424	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	3 джерел	0.25%
52	Студентська робота	ID файлу: 1015739945	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.25%
59	Студентська робота	ID файлу: 1004267229	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	4 джерел	0.21%
66	Студентська робота	ID файлу: 1016138114	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	2 джерел	0.19%
67	Студентська робота	ID файлу: 1014840865	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	3 джерел	0.19%
68	Студентська робота	ID файлу: 1014371112	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.19%

69	Студентська робота	ID файлу: 1011884262	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.18%
92	Студентська робота	ID файлу: 1015666182	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.13%
94	Студентська робота	ID файлу: 1004245822	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.13%
96	Студентська робота	ID файлу: 1015282847	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.12%
100	Студентська робота	ID файлу: 1014556699	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.1%
107	Студентська робота	ID файлу: 1015795632	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.08%
108	Студентська робота	ID файлу: 1016033857	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve... 2 Джерело	0.08%
109	Студентська робота	ID файлу: 1016090453	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.08%
110	Студентська робота	ID файлу: 1016147728	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve... 2 Джерело	0.08%
113	Студентська робота	ID файлу: 1011084737	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.08%
114	Студентська робота	ID файлу: 1016156785	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve... 24 Джерело	0.07%
116	Студентська робота	ID файлу: 1013739682	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.07%
119	Студентська робота	ID файлу: 1016046255	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...	0.07%